فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال نهم، شماره دوم (پیاپی ۳۲)، تابستان ۱۳۹۹
شاپای چاپی ۲۱۳۱-۲۳۲۲ شاپای الکترونیکی ۴۷۶X- ۲۵۸۸
http://serd.khu.ac.ir
صفحات ۲۴۴-۲۲۷

تحلیل خط فقر خانوارهای روستایی استان هرمزگان بر حسب بعد خانوار

ابراهیم نگهداری*؛ استادیار گروه اقتصاد، واحد بندر عباس، دانشگاه آزاد اسلامی، بندرعباس، ایران.
فضه منصفی‌بیکاه؛ کارشناسی ارشد گروه علوم اقتصادی، واحد بندرعباس، دانشگاه آزاد اسلامی، بندرعباس، ایران.

دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۱۰/۲۶ پذیرش نهایی: ۱۳۹۹/۰۴/۲۴

چکیده

فقر روستایی چالش اساسی اکثر کشورهاست و کاهش آن مهم‌ترین هدف توسعه پایدار روستایی محسوب می‌شود. پژوهش حاضر جهت محاسبه خط فقر بر حسب بعد خانوار در مناطق روستایی استان هرمزگان از داده‌های تفصیلی بودجه خانوار طی سال‌های ۱۳۸۰- ۱۳۹۶ استفاده نموده است. در این راستا پس از استخراج تابع مخارج غیرمستقیم از تابع مطلوبیت استون‌گیری، ویژگی‌های خانوار از قبیل سن، جنسیت، وضعیت شغلی و تحصیلات در تابع مطلوبیت خانوار مدل‌سازی گردیده است و خط فقر از دو روش رگرسیون غیرخطی و پانل دو مرحله‌ای به ازای بعد خانوار (۱ تا ۱۰ نفر) برای سال‌های ۱۳۹۱- ۱۳۹۶برآورد شده است. نتایج برآورد نشان می‌دهد توجه به ویژگی‌های اقتصادی- اجتماعی خانوارهای روستایی به‌خصوص بعد خانوار الزام اساسی محاسبات مربوط به خط فقرروستایی است و اثر بعد خانوار بر خط فقر به‌صورت از پیش تعیین‌شده و سرانه موجب ایجاد تورش تخمین خط فقر می‌گردد به طوریکه میزان اختلاف خط فقر تک نفره ضرب در ۱۰ و یک خانواده ۱۰ نفره با روش محاسبه شده قابل تامل بوده که این اختلاف مربوط به وجود مصرف مشترک و بُعد خانوار است لذا توصیه می‌شود جهت اثربخش بودن سیاست‌های رفاهی و حمایتی خانوارها توسط برنامه‌ریزان و سیاستگزاران ضمن کنترل تورم به مقوله بعد خانوار و خصوصیات آن توجه لازم صورت گیرد. همچنین با توجه به تمایزات مناطق روستایی استان هرمزگان جهت مبارزه با فقر از روش‌های هدف‌گیری جغرافیایی بر اساس و یژگی‌های اقتصادی اجتماعی خانوارهای روستایی استان استفاده شود به همین منظور تهیه نقشه مبارزه با فقر روستایی استان با توجه به معیارهای مطرح شده ضرورتی انکارناپذیراست.

واژگان کلیدی: فقر روستایی، خط فقر، بعد خانوار، تابع مطلوبیت استون‌گیری، رگرسیون غیرخطی.

* ebrahim.Negahdari@Gmail.com

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

[DOR: 20.1001.1.23222131.1399.9.32.11.6]

۱) مقدمه

فقر واقعیتی اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و تاریخی تلقی می‌شود که در جوامع روستایی از وسعت و عمقی بیشتری برخوردار است(نصرآبادی و حمیدیان،۱۳۸۸،۱۱۹) به طوری که فقر و زندگی روستایی هم زاد هم پنداشته می‌شوند(Hayati & et al, 2006,388). برخی از صاحب‌نظران استدلال می‌کنند که فقر اصولاً پدیده‌ای روستایی است(زاهدی مازندرانی، ۸۵:۱۳۸۵). اهمیت این موضوع چنان است که(World Bank, 2012,1) در گزارش سال ۲۰۱۲ خود عنوان می‌کند که حدود ۷۸ درصد تقریباً معادل ۹۰۰ میلیون انسان فقیر در مناطق روستایی زندگی می‌کنند. از دیدگاه فائو[1] ۷۶ درصد از افراد فقیر در مناطق روستایی زندگی می‌کنند(FAO,2012,2). صندوق بین‌المللی توسعه کشاورزی[2] نیز در گزارش خود عنوان می‌کند که ۷۵ درصد افراد فقیر در روستاها زندگی می‌کنند(IFAD,2012,1).

در ایران علی‌رغم تلاش‌های بسیار می‌توان گفت که بسیاری از روستاهای کشور در فقر نسبی به سر می‌برند(یوسفی و همکاران،۱۳۹۴: ۶۹۹). بررسی‌ها نشان می‌دهد که فقر در مناطق روستایی در مقایسه با مناطق شهری بیشتر است به گونه‌ای که ۲۱/۴ درصد خانوارهای روستایی فقیرند و فقر چند بعدی در خانوارهای استان های جنوب شرقی ایران بالاتر است و استان‌های مرزی گرفتار فقر بیشتری هستند(خلج و همکاران،۷۲:۱۳۹۲).

بر اساس آخرین مطالعات استان هرمزگان، بعد از سیستان و بلوچستان در پایین‌ترین رده قرارگرفته است با این تفاوت که بر خلاف دیگر استان‌ها در شمار پردرآمدترین استان‌ها نیز حضور دارد(اتاق فکر استان هرمزگان،۲،۱۳۹۶). این استان از نظر شاخص GDP سرانه در سال ۱۳۹۵ در جایگاه هفتم کشوری قرار دارد و به تنهایی ۳/۶ درصد محصول ناخالص داخلی کشور را تأمین می‌کند و رتبه ۱۱ را در میان ۳۱ استان داراست(سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان هرمزگان، ۱:۱۳۹۶).

اگرچه در سطح جهان مطالعات قابل توجهی در مورد فقر به ویژه فقر روستایی و مطالعات متعدد پیرامون فقر استان‌های مختلف کشور صورت گرفته است اما مطالعه موردی به این مسئله نپرداخته است که با در نظر گرفتن بعد خانوار و سایر ویژگی‌های خانوار مانند سن، تحصیلات، موقعیت شغلی، وضعیت تأهل را در سیستم مخارج خطی خانوار روستایی مبتنی بر تابع مطلوبیت استون‌گیری با توجه به داده‌های ریز بودجه خانوار، فقر روستایی این استان جنوبی کشور را برآورد نماید.

این مطالعه پس از پیشینه تحقیق و معرفی روش‌های مختلف برآورد خط فقر مطلق و نسبی، سیستم مخارج خطی مبتنی بر تابع مطلوبیت استون‌گیری را تصریح مدل اقتصادسنجی نموده و خط فقر مطلق و نسبی را به ازای بعد خانوار در سطح خانوارهای روستایی استان هرمزگان محاسبه کرده است.

[1] Food and Agriclture Organization
[2] International Fund of Agriculture and Development

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1399.9.32.11.6]

۲) مبانی نظری

موضوع فقر بخش عظیمی از نظریه‌های توسعه را به خود اختصاص داده و حداقل معاش افراد و خانوارها درجوامع مختلف و اندازه‌گیری آن همچنین راه‌های مختلف فقرزدایی از محورهای عمده برنامه-های توسعه محسوب می‌شود(امیدی و چهارسوقی،۱۳۹۷:۷). فقر به صورت‌های گوناگون تعریف‌شده است و مفهوم آن با گذشت زمان و بر اثر تحولات اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی تغییریافته است. به دلیل طبیعت چند بعدی فقر و فقیر، ارائه تعریفی جامع و دقیق از این پدیده مشکل است(کریم و همکاران، ۱۳۹۴: ۷۶).

فقر مقوله‌ای است دستوری و تحت تأثیر قضاوت‌های ارزشی موجود در جامعه، بنابراین با توجه به این نوع قضاوت‌ها دارای تعاریف متعددی است(نگهداری و همکاران، ۱۳۹۳: ۴).

فقر به خواسته‌های مادی مرتبط می‌شود که به دلیل ابزارهای ناکافی در برآورده شدن حداقل نیازها در زمینه تأمین خوراک، مسکن، بهداشت و تحصیل به وجود می‌آید(محمدیان و نگهداری، ۱۳۹۷،۲۱۰).

در یک تعریف کلی فقر به حالتی گفته می‌شود که در آن فرد قادر به اداره یک سطح قابل قبول و مناسب از زندگی نباشد. درتعریفی دیگر در مفهوم فلسفی خود دو موضوع احساس نیاز و ارضای نیاز بازمی‌گردد. ازنظر مرحوم دکتر عظیمی فقر عبارت است از احساسی که ناشی از فاصله زمانی احساس نیاز و ارضای نیاز به انسان نیازمند دست می‌دهد تعریف‌شده است(نگهداری و همکاران، ۱۳۹۳: ۳)

فقر را می‌توان از جهات گوناگون تعریف و تقسیم‌بندی نمود. در تعریف تانسند[۳] بر فقدان منابع برای کسب انواع رژیم‌های غذایی، مشارکت در فعالیت‌ها و شرایط و امکانات معمول زندگی توجه شده است. آمارتیاسن فقر را به‌صورت محرومیت از قابلیت‌های اساسی در نظر گرفته و بر نسبی بودن مفهوم فقر در مکان‌ها و زمان‌های مختلف تأکید می‌کند. ازنظر بانک توسعه آسیا، فقر محرومیت از دارایی‌ها و فرصت‌هایی است که هر فرد، مستحق آن‌ها باشد. بوت و روانتری[۴] به فقر از منظر مطلق و نسبی بودن توجه نموده و میان این دو تمایز قائل شده است(خسروی نژاد، ۱۳۹۳:۳).

ممکن است بسیاری از پژوهشگران ایده روشنی در خصوص نحوه برخورد با موضوع فقر داشته باشند و تعریف و توصیف آن‌ها از فقر نیز توجیهی داشته باشد اما اینکه منظور آن‌ها از فقر چیست بستگی به این دارد که آن‌ها می‌خواهند چه چیزی در خصوص فقر انجام دهند. بنابراین اولین چیزی که در مورد فقر مشخص می‌شود این است که فقر پدیده ساده‌ای نیست که بتوان با به‌کارگیری یک دیدگاه آن را تعریف کرد (عبداللهی و همکاران،۱۳۹۳:۴۳)

بر اساس تعریف فقر، خط فقر موردنظر تعریف می‌شود. خط فقر به‌صورت های مختلفی تعریف‌شده است. سازمان بین‌المللی کار، خط فقر را داشتن درآمد کافی به‌طوری‌که فرد یا خانوار قادر به تأمین نیازهای اولیه خود باشند تعریف نموده است. اتحادیه اروپا نوعی خط فقر نسبی را تعریف نموده و آن متوسط درآمد جامعه پس از کسر مالیات می‌داند. واحدهای مختلف در شرایط گوناگون و با توجه به ساختارهای مختلف، تعاریف متفاوتی از فقر و خط فقر ارائه می‌دهند(خدادادکاشی و حیدری ،۱۳۸۸: ۶).

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

[DOR: 20.1001.1.23222131.1399.9.32.11.6]

برخی مبنای تعریف خط فقر را میزان هزینه لازم برای تأمین نیازهای اساسی مطرح می‌کنند و برخی دیگر میزان کالری و مقدار غذای لازم برای ادامه زندگی می‌دانند. برخی سه عامل درآمد، بهداشت و آموزش را در تابع رفاه فرد یا خانوار قرار می‌دهند و برای هر مورد یک حداقل سطح قابل قبولی را تعریف می‌کنند و نتیجه می‌گیرند آن‌ها که این حداقل را نداشته باشند زیرخط فقر قرار دارند روش‌های اندازه‌گیری خط فقر را می‌توان شامل تعریف نیازهای اساسی، معکوس ضریب انگل، درصدی از میانگین مخارج خانوار، روش نسبت غذا و روش درآمد دانست(محمدیان و نگهداری، ۲۱۵:۱۳۹۷).

در تمام مطالعات فقر اولین مرحله، تعیین خط فقر است. تعیین خط فقر از پر مناقشه‌ترین مباحث موجود در اقتصاد رفاه است و محققان روش‌های متفاوتی را برای اندازه‌گیری خط فقر ارائه کرده‌اند که استفاده یکی به‌جای دیگری دلیل برتری آن به سایر روش‌ها نیست و اتفاق‌نظر مشخص و کلی در این زمینه وجود ندارد ازاین‌رو در مطالعات، کاربرد هریک از آن‌ها به محقق واگذارشده است(محمدیان و نگهداری، ۲۰۴:۱۳۹۷).

آغاز مطالعات آکادمیک درباره فقر به تحقیقات بوت و راونتری[1]در اواخر قرن نوزده بر می‌گردد. برای اولین باربوت با مطالعات میدانی درلندن جهت اندازه‌گیری میزان فقر در دهه ۱۸۸۰ نتایج تحقیقات خود را بین سال‌های ۱۸۹۷ - ۱۸۹۲منتشر کرد. انگل[2]و دیگران نیز اطلاعات سودمندی در مورد وضعیت فقر در مناطق شهری انگلستان تهیه نموده‌اند. راونتری در سال ۱۹۰۱ وضعیت فقر را در شهریورک با نتایجی که بوت در لندن در مورد وضعیت فقر به دست آورده بود مقایسه نمود(سعادت و قاسمی،۱۸۸:۱۳۹۱)

در سطح جهان مطالعات قابل توجهی ازجمله اریکسون و همکاران[3](۲۰۱۸)، واهب[4](۲۰۱۸)، رایو[5] (۲۰۱۷)، یوسف و همکاران[6](۲۰۱۶)، هرمن[7](۲۰۱۵)، سی ابراهیما [8](۲۰۱۳)، اسدالله و چودری[9] (۲۰۱۲)،نایت و همکاران(۲۰۱۱)، حسین محبوب[10](۲۰۱۰)پیرامون فقر روستایی به مطالعه پرداخته‌اند.

در ایران نیز اهمیت موضوع فقر روستایی در مطالعات عرب مازار و حسینی نژاد (۱۳۸۳)، خالدی و زورار(۱۳۸۴)، نجفی و شوشتریان(۱۳۸۶)، امینی و حسینی(۱۳۸۷)، پور طاهری و همکاران (۱۳۸۷)، عمرانی و همکاران (۱۳۸۸)،پیرایی و شهسوار(۱۳۸۸)، خدادادکاشی و حیدری (۱۳۸۸)، خسروی نژاد(۱۳۹۱)، سعادت و قاسمی(۱۳۹۱)، خدادادکاشی و شهیکی(۱۳۹۱)، محمدیان و نگهداری (۱۳۹۷)، امیدی و همکاران (۱۳۹۷) مشهود است.

1- Both and Rownthree
2- Engel
3 Erickson & et al.
4 Wahab & et al.
5 Rao & et al.
6 Youssef & et al.
7 Herrmann& et al.
8 Sy, Ibrahima.
9 Asadulla h & Chaudhury
10 Knight& et al.
11 Hossain, Mahabub

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1399.9.32.11.6]

برخی محققین نیز مطالعات روستایی را به صورت موردی را هدف قرار داده‌اند از جمله نصرآبادی و حمیدیان(۱۳۸۸) به بررسی گستره فقر روستایی در سطح استان خراسان رضوی می‌پردازند.

پورطاهری(۱۳۸۹) با تحلیل عوامل اقتصادی و اجتماعی مؤثر بر کاهش فقر روستایی با تأکید بر فقر غذایی در بخش خلجستان استان قم نشان می‌دهد که عوامل اقتصادی در مقایسه با عوامل اجتماعی نقش بیش‌تری در شکل گیری فقر در منطقه مورد مطالعه دارند.

افتخاری و همکارانش(۱۳۹۱) در پژوهش خود با عنوان بررسی وضعیت فقر در مناطق روستایی استان کهگیلویه و بویراحمد به این نتیجه رسیدند که حدود ۳۲ درصد نمونه‌های این بررسی زیر خط فقر قرار دارند. نتایج تحقیق وی نشان داد که تفاوت معنی‌داری میان دو گروه تنگ دست و غیر تنگ دست در تعیین کننده‌های سن سرپرست، استفاده‌کنندگان از خدمات درمانی و بهداشت، مالکان تراکتور، خانه، آب لوله‌کشی، گاز لوله‌کشی، حمام و آشپزخانه، نسبت افراد دارای درآمد و با سواد به اندازه خانوار، رفاه و سرمایه اجتماعی وجود دارد.

بسحاق و همکاران(۱۳۹۴) با استفاده از روش پیمایشی و بکارگیری مدل‌سازی معادلات ساختاری به ارائه الگویی از فقر در مناطق روستایی استان چهارمحال و بختیاری پرداخته‌اند.

در استان هرمزگان نیز حسینی ابری(۱۳۶۹)ابعاد مختلف فقر در منطقه بشاگرد استان هرمزگان را بررسی کرده و نقش مثبت اقدامات کمیته امداد در کاهش فقر را مورد مطالعه قرار داده است. باقری(۱۳۸۸)در طرح پژوهشی به منظور ارایه تصویری از وضعیت فقر و شاخص‌های آن در استان هرمزگان تلاش کرده که اولاً مفاهیم مختلف فقر و روش‌های محاسبه خط فقر معرفی شوند و سپس متناسب با هریک از این مفاهیم و روش‌ها خط فقر و شاخص‌های فقر(درصد افراد زیر خط فقر، شکاف فقر) محاسبه شود.

از منظر توجه به بعد خانوار و در نظر گرفتن ویژگی‌های اقتصادی و اجتماعی در محاسبه خط فقر نیز مطالعات محدودی به این مساله توجه کرده‌اند. زمان زاده و شاهمرادی(۱۳۹۱) خطوط فقر حقیقی و اسمی خانوارهای شهری ایران را بر اساس بعد خانوار طی ۸۶- ۸۰ برآورد کردند و دریافتند مخارج سرانه کمتر از حد واقعی برآورد می‌شود و نگهداری و همکاران (۱۳۹۳) به برآورد خط فقر مطلق و نسبی خانوارهای شهری و روستایی ایران بر اساس رویکرد صرفه ناشی از مقیاس با مدل استون-گیری پرداخته‌اند که بر این اساس خط فقر برای خانوار شهری و روستایی کشور بر اساس بعد خانوار محاسبه شده است.

۳) روش تحقیق

فقر با دو مفهوم مطلق و نسبی پدیده چندبعدی است که با متغیرهای مهمی ازجمله خصوصیات خانوار، بازار کار و متغیرهای اقتصاد کلان ارتباط پیچیده دارد. خط فقر مطلق مفهومی مطلق است و تحت تأثیر توزیع درآمد در جامعه نیست(Declich & Polin, 2003:2). اما می‌دانیم که سبد حداقل

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1399.9.32.11.6]

استانداردهای زندگی و حتی انتظارات[۱] در جامعه طی زمان در حال تغییر است (Maden,1999:4). به همین علت روش و رویکردهای متفاوتی برای محاسبه خط فقر مطلق و نسبی وجود دارد.

روش‌های مختلف برآورد خط فقر مطلق[۲]

دورویکرد عمده در محاسبه خط فقر رویکرد نیازهای اساسی (حداقل معاش) و رویکرد نسبت غذا (معکوس ضریب انگل)است البته اختلافات گسترده‌ای در تعریف سبد حداقل نیازهای اساسی وجود دارد که منجر به چهار نوع تعریف مختلف سبد حداقل نیازهای اساسی شده است(Ravallion, 2012:8).

- هزینه میزان انرژی دریافتی غذایی(FEI[۳])
- هزینه نیازهای اساسی[۴](CBN):
- روش عدم‌کفایت مصرف[۵](CI):
- روش استاندارد بودجه[۶](BS):

در این مطالعه از روش استاندارد بودجه برای محاسبه خط فقر مطلق استفاده شده است چراکه به اعتقاد مِیدِن[۷](۱۹۹۹) سبد حداقل استانداردهای زندگی و حتی انتظارات[۸] در جامعه طی زمان در حال تغییر است(Maden,1999:2). روش استاندارد بودجه در تعریف سبد حداقل نیازهای اساسی خط فقر مطلق گسترده‌ترین سبد را در نظر می‌گیرد. در این روش علاوه بر گروه خوراکی و غیرخوراکی، یک حداقل مقدار معین از کالاهای اجتماعی نیز وارد سبد مصرفی خط فقر مطلق می‌گردد. در این روش سبد حداقل نیازهای اساسی بسیار گسترده و مفهوم حداقل معیشت بسیار ضعیف شده است. خط فقر مطلق منتج شده از این روش، هزینه کل تمام مقادیر کالاها و خدمات، شامل ارزش کالاهای موردنیاز برای زندگی اجتماعی است که به روش کمترین هزینه مورد برآورد قرار می‌گیرد (Bellù and Liberati, 2005:11).

روش‌های برآورد خط فقر نسبی

فقر نسبی همیشه با انسان اجتماعی خواهد بود به همین دلیل است که بانک جهانی شعار حذف فقر مطلق را به‌عنوان رویای خود معرفی کرده است(Ravallion ,2012:3). محاسبه خط فقر نسبی تقریباً ساده و مبانی نظری قوی در این زمینه وجود ندارد.

---

۱ Standard of Living and Expectations in Society

۲ برای مطالعه بیشتر به نگهداری و همکاران (۱۳۹۳) مراجعه شود.

۳ The Cost of Food Energy Intake (FEI)

۴ The Cost of Basic Needs (CBN)

۵ The Consumption Insufficiency (CI) Method

۶ Budget Standard

7 Maden

۸ Standard of Living and Expectations in Society

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

[DOR: 20.1001.1.23222131.1399.9.32.11.6]

در مطالعات تجربی مربوط به برآورد خط فقر نسبی تعیین ۵۰ درصد و یا ۶۶ میانگین یا میانه درآمدی اختیاری و تجربی است که هر محقق می‌تواند در مطالعـهٔ خـود تعیین نماید. در واقع فقر نسبی مفهومی قراردادی است و در جوامع مختلف تعاریف متفاوتی دارد و ممکن است به‌صورت ۵۰ یا ۶۰ درصد متوسط درآمد جامعه تعریف گردد. به‌طور مثال در مالزی دوسوم میانگین درآمدی، در آمریکا چهارپنجم میانه درآمدی در اتحادیه اروپا ۶۰ درصد متوسط درآمد جامعه به‌عنوان معیار اصلی فقر نسبی مورداستفاده قرارمی گیرد(نگهداری و همکاران، ۱۳۹۳: ۷).

در ایران نیز روش‌های عملی معکوس ضریب انگل،۵۰ یا ۶۰ درصد میانه توزیع مخارج،۵۰ یا ۶۶ درصد نمای توزیع مخارج برای اندازه‌گیری خط فقر نسبی استفاده‌شده است هرچند در پاره‌ای از مطالعات یک‌دوم متوسط درآمد،۶۰ درصد میانگین و ۶۰ درصد میانه درآمد جامعه به‌عنوان معیار خط فقر نسبی به‌کاررفته است (پیرایی و شهسواری،۱۳۸۸: ۲۳۲). مطالعه حاضر به ازای بُعد یک تا ۱۰ خانوار ۶۰ درصد میانگین درآمدی معیار فقر نسبی خواهد بود.

تصریح مدل

بر اساس مطالعات ذگر شده هریک به‌نوعی متغیرهایی چون جنسیت، وضعیت تأهل، سطح سواد و مهارت، بار تکفل، نوع فعالیت و بُعد خانوار را بر فقر روستایی مؤثر می‌دانند. علاوه بر تعاریف مختلف خط فقر نسبی، مطلق و روش‌های محاسبه آن دو مهم‌ترین تمایز این دو مفهوم به اعتقاد فاستر[1](۱۹۹۰) وروالیون[2](۲۰۱۲) تصریح مدل و مدل‌سازی محاسبه خط فقر است. بر اساس مقدمات فوق این مطالعه در راستای تخمین خط فقر مطلق و نسبی در مناطق روستایی با توجه به بعد خانوار مدل‌سازی واحد خانوار در سیستم مخارج خطی را استفاده می‌کند که در این سیستم مخارج غیرمستقیم از تابع مطلوبیت استون- گیری تعمیم‌یافته استخراج می‌شود آنگاه با مجموعه اطلاعات طرح بودجه تعداد۱۰۳۴۸ خانوارهای روستایی ایران طی دوره ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۶[3]از دو روش رگرسیون غیرخطی و روش پانل دومرحله‌ای (برآورد ضریب انگل در مرحله اول و برآورد ضریب حداقل معاش در مرحله دوم) خط فقر مطلق روستایی به ازای بعد خانوار به‌صورت مجزا برآورد می‌شود. در سیستم مخارج خطی اگر خانوار به‌عنوان واحد تصمیم‌گیری باشد و تابع مطلوبیت استون- گیری را در نظر بگیریم منحنی‌های انگل خطی مستخرج از این تابع دارای ضرایب حداقل معاش هستند که همان حداقل معاش بر اساس ترجیحات کاب- داگلاسی است لذا اگر تابع مطلوبیت استون- گیری را به‌صورت زیر در نظر بگیریم خواهیم داشت:

$$U = \prod_{i=0}^{n}(q_i - \gamma_i)^{\beta_i} \qquad (۱)$$

[1] Foster
[2] Ravallion
[3] اطلاعات از مطالعات مربوط به طرح هزینه - درآمد خانوارهای شهری و روستایی مرکز آمار ایران استخراج شده است.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1399.9.32.11.6]

U تابع مطلوبیت ، q_i مقدار مصرف از کالای ام یا گروه کالایی ام، γ_i مقدار حداقل نیاز اساسی از کالای ام است. β_iضریب انگل در رابطه انگل یا ضریب اهمیت کالای ام که رابطه بین تغییرات درآمد و تغییرات استفاده از کالای i ام را نشان می‌دهد.

اگر تابع مطلوبیت استون- گیری را با توجه به قید بودجه با روش لاگرانژ حداکثر نماییم،میزان تقاضای کالای i ام به دست می‌آید.در واقع مخارج استون- گیری یا سیستم مخارج خطی از رابطه زیر به دست می‌آید.

$$p_i q_i = p_i \gamma_i + \beta_i (I - \sum p_i q_i) \quad (۲)$$

حداقل مخارج موردنیاز یا همان خط فقر مطلق است که در آن $\gamma_1, \gamma_2, \gamma_3 \ldots\ldots\ldots\ldots \gamma_n$ میزان حداقل معاش هر کالا و p نیز بیانگر شاخص قیمت است جهت محاسبه خط فقر مطلق با توجه به سیستم مخارج خطی طبق جدول شماره (۱) به معرفی متغیرهای موردنظر در به‌منظور الگوسازی مناسب پرداخته می‌شود.

جدول۱. معرفی متغیرها جهت برآورد خط فقر مطلق

متغیر	نماد	متغیر	نماد
درآمد سرپرست خانوار	Ge	بعد خانوار	N
میانگین درآمد سرپرست خانوار	Geu	درآمد نسبی	YE=√ge/geu
درآمد سرپرست خانوار	AGEE=AGE/41	گروه کالایی غیرخوراکی	nfood
وضعیت فعالیت سرپرست	ACT	گروه کالایی خوراکی	food
وضعیت زناشویی سرپرست	MARRIE	T=Year-1380	T
سطح تحصیلات سرپرست	LIT	شاخص قیمت گروه کالایی غیرخوراکی	P_{nfood}
جنسیت سرپرست خانوار	SEX	شاخص قیمت گروه کالایی خوراکی	P_{food}
مخارج گروه کالایی خوراکی	E_{food}	مخارج گروه کالایی غیرخوراکی	E_{nfood}
خط فقر مطلق Absulute poverty line = APL			

اکنون تابع مخارج حاصل از تابع مطلوبیت استون- گیری با ضرایبی که تابعی از ویژگی‌های خانوار مانند سن، تحصیلات، موقعیت شغلی، تأهل و بُعد خانوار است مجدداً بازنویسی می‌شود:

$$p_i q_i = p_i \gamma_i(f_k) + \beta_i(f_k)(I_i^k - \sum_{j=1}^{n} p_j \gamma_j(f_k)) \quad (۳)$$

ضرایب این سیستم مخارج خطی تابعی از ویژگی‌های خانوار f_kمی‌باشند. بدین ترتیب بر اساس رویکرد ساموئل سن وبکر (۱۹۸۷) و استفاده از سیستم مخارج خطی پیشنهادشده توسط موئلبر (۱۹۹۸)، زمان زاده و شاهمرادی (۱۳۹۰) و نگهداری و همکاران (۱۳۹۳) همچنین بر اساس انواع برآوردهای صورت گرفته با داده‌های در دسترس که با فرم‌های مختلف برای ضرایب ذیل انجام گرفت، ضرایب سیستم مخارج به‌صورت زیر تعریف می‌گردد.

$$\gamma_{food} = \left[b_1 N^{b_2 + b_2 YE^{b_2}} (1 + b_3 T)\right] \quad (۴)$$
$$\gamma_{nfood} = \left[c_1 N^{c_2 + c_2 YE^{c_2}} (1 + c_3 T)\right]$$

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1399.9.32.11.6]

$$\mathbf{b}_{food}(f_k) = \boldsymbol{\beta}_{\mathbf{food}}(\propto_{\mathbf{AGE}})(\propto_{\mathbf{ACT}})(\propto_{\mathbf{MARRIED}})(\propto_{\mathbf{SEX}})(\propto_{\mathbf{LIT}})$$
$$\mathbf{b}_{nfood}(f_k) = \boldsymbol{\beta}_{\mathbf{nfood}}(\propto_{\mathbf{AGE}})(\propto_{\mathbf{ACT}})(\propto_{\mathbf{MARRIED}})(\propto_{\mathbf{SEX}})(\propto_{\mathbf{LIT}})$$

سیستم مخارج خطی برای گروه کالایی خوراکی به‌صورت زیر تعریف می‌گردد:

$$\mathbf{E_{food}} = \left[\mathbf{b_1 N^{b_2+b_2 YE^{b_2}}(1 + b_3 T)}\right]\mathbf{P_{food}} + \boldsymbol{\beta}_{\mathbf{food}}(\propto_{\mathbf{AGE}})(\propto_{\mathbf{ACT}})(\propto_{\mathbf{MARRIED}})(\propto_{\mathbf{SEX}})(\propto_{\mathbf{LIT}})\left[\mathbf{I} - \left(\left[\mathbf{c_1 N^{c_2+c_2 YE^{c_2}}(1 + c_3 T)}\right]\mathbf{P_{Nfood}} - \left[\mathbf{b_1 N^{b_2+b_2 YE^{b_2}}(1 + b_3 T)}\right]\mathbf{P_{food}}\right)\right] \quad (۵)$$

همچنین سیستم مخارج خطی برای گروه کالایی غیرخوراکی به‌صورت زیر تعریف می‌گردد:

$$\mathbf{E_{nfood}} = \left[\mathbf{c_1 N^{c_2+c_2 YE^{c_2}}(1 + c_3 T)}\right]\mathbf{P_{food}} + \boldsymbol{\beta}_{\mathbf{nfood}}(\propto_{\mathbf{AGE}})(\propto_{\mathbf{ACT}})(\propto_{\mathbf{MARRIED}})(\propto_{\mathbf{SEX}})(\propto_{\mathbf{LIT}})\left[\mathbf{I} - \left(\left[\mathbf{c_1 N^{c_2+c_2 YE^{c_2}}(1 + c_3 T)}\right]\mathbf{P_{Nfood}} - \left[\mathbf{b_1 N^{b_2+b_2 YE^{b_2}}(1 + b_3 T)}\right]\mathbf{P_{food}}\right)\right] \quad (۶)$$

با توجه به روابط استخراج‌شده بالا و معرفی متغیرهای الگو در جدول شماره (۱) می‌توان گفت که نظر به فرم غیرخطی روابط فوق بایست از دو روش رگرسیون غیرخطی و روش پانل دومرحله‌ای (برآورد ضریب انگل در مرحله اول و برآورد ضریب حداقل معاش در مرحله دوم) خط فقر مطلق را به ازای بعد خانوار (از خانوار ۱ نفر تا ۱۰ نفره) برآورد نمود. جهت رسیدن به این هدف از مجموعه اطلاعات طرح بودجه ۱۰۳۴۸خانوارهای روستایی هرمزگان طی دوره ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۶ بهره‌برداری شده است. در واقع متغیرهای موردنظر از داده‌های خام موجود طرح هزینه درآمد خانوار مرکز آمار ایران - که در پایگاه داده Access در سال‌های مختلف است - استخراج‌شده آنگاه اطلاعات متغیرها در نرم‌افزار Excel خلاصه و طبقه‌بندی گردیده سپس به نرم‌افزارEviews9 انتقال‌یافته است و در نهایت با توجه به‌تصریح مدل صورت گرفته در روابط (۳) تا (۶) با استفاده از روش نیوتن- رافسون تخمین ضرایب رگرسیون صورت گرفته است. درواقع روند اجرایی بدین شکل است که پس از برآورد روابط (۵) و (۶) با استفاده از روش غیرخطی نیوتن رافسون و تخمین ضرایبb_1،b_2 ، b_3 وc_1 ، c_2، c_3 این ضرایب به‌دست‌آمده در رابطه زیر قرار می‌گیرد:

$$\gamma_{food} = \left[\mathbf{b_1 N^{b_2+b_2 YE^{b_2}}(1 + b_3 T)}\right] \quad (۷)$$
$$\gamma_{nfood} = \left[\mathbf{c_1 N^{c_2+c_2 YE^{c_2}}(1 + c_3 T)}\right]$$

آنگاه بجای T که یک متغیر روند است برای هرسال عدد آن سال قرار می‌گیرد ضمن اینکه بجای N، بعد خانوار و به‌جای YE درآمد نسبی قرار خواهد گرفت. حاصل این اقدام گاما گروه خوراکی غیرخوراکی

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1399.9.32.11.6]

است. درنهایت با قرار دادن گاما خوراکی و غیرخوراکی از این تابع و ضرب آن در شاخص قیمت هرسال، خط فقر مطلق خانوارها در آن سال به ازای بعد خانوار طبق رابطه زیر به دست می‌آید.[۱]

$$Absulute\ poverty\ line = APL = \sum_{1}^{2} P_i q_i \quad (۸)$$
$$= \left(\sum p_{food}\, b_1 N^{b_2 + b_2 YE^{b_2}} (1 + b_3 T) + \sum p_{nfood}\, c_1 N^{c_2 + c_2 YE^{c_2}} (1 + c_3 T) \right)$$

۴) یافته‌های تحقیق

جدول (۲) و (۳) خروجی نرم‌افزارEviews9 است که برآورد ضرایب سیستم مخارج خطی را به‌منظور محاسبه حداقل معاش برای گروه خوراکی و غیرخوراکی نشان می‌دهد. مطابق اطلاعات استخراج‌شده جداول فوق در این مطالعه ملاحظه می‌شود که ضرایب مثبت و معنی‌دار متغیرهای سن، تحصیلات، نوع فعالیت، وضعیت تأهل، جنسیت، درآمد نسبی بر میزان مخارج خوراکی و غیرخوراکی بیانگر اهمیت ویژگی‌های اقتصادی اجتماعی خانوار بر مخارج خوراکی و غیرخوراکی و درنهایت رفاه خانوار روستایی است. آمار t و احتمال داده شده بیان‌گر معنی‌داری پارامترهای برآورد شده است. ضرایب مربوط به خوبی برازش(R^2)برای همگی معادلات تقاضا بالاتر از ۸۵٪ است و نشان‌دهنده این است که انتخاب روش تخمین سیستم مخارج خطی و تصریح سیستم معادلات تقاضا به خوبی انجام پذیرفته است. آماره دوربین واتسن نیز برای تمام معادلات دارای میزان قابل قبولی بوده و مشکل خود همبستگی به صورت حاد درمعادلات وجود ندارد.

جدول۲. برآورد ضرایب به‌منظور محاسبه حداقل معاش برای گروه خوراکی

پارامتر	مقدار برآوردی	انحراف معیار	آمار t	سطح احتمال
b_1	۲۴۰۵/۸۵	۲۴۵/۱۸	۹/۸۱ **	۰/۰۰۰
b_2	۱/۴۹	۰/۰۲	۲۴/۵۳**	۰/۰۰۰
b_3	-۰/۰۱	۱/۰۰۰۷	-۱۴/۲۸**	۰/۰۰۰
β_{food}	۱/۱۹	۰/۰۱۷	۱۱/۱۷**	۰/۰۰۰
$\propto_{AGE}$	۰/۸۳	۰/۰۳۵	۲۳/۷۱**	۰/۰۰۰
$\propto_{ACT}$	۰/۸۹	۰/۲۱	۴۲/۳۸**	۰/۰۰۰
$\propto_{MARRIED}$	۱/۱۶	۰/۰۳۹	۲۹/۷۴**	۰/۰۰۰
$\propto_{SEX}$	۰/۸۹	۰/۰۴۷	۱۸/۹۴**	۰/۰۰۰
$\propto_{LIT}$	۰/۴۸	۰/۰۲۱	۲۲/۸۵**	۰/۰۰۰
نیکوئی برازش	R^2 =۰/۸۵			

** معنی‌دار در سطح ۱ درصد * معنی دار در سطح ۵درصد

[۱] داده‌های شاخص قیمت مصرف‌کننده در استان هرمزگان از سایت مرکز آمار ایران به نشانی(www.Amar.org.ir) استخراج شده است.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1399.9.32.11.6]

جدول۳. برآورد ضرایب به‌منظور محاسبه حداقل معاش گروه غیرخوراکی

پارامتر	مقدار	انحراف معیار	آمارهt	سطح احتمال
c_1	۲۴۱۴/۶۱	۶۲۹/۳۰	۳/۸۳**	۰/۰۰۱
c_2	۰/۴۲	۰/۰۴۹	۸/۴۰**	۰/۰۰۰
c_3	-۰/۰۹	۰/۰۱۴	-۶/۴۲**	۰/۰۰۰
β_{nfood}	۰/۵۲	۰/۰۸	۶/۵۶**	۰/۰۰۰
$\propto_{AGE}$	۱/۰۹	۰/۰۷	۱۵/۵۷**	۰/۰۰۰
$\propto_{ACT}$	۱/۰۷	۰/۰۴	۲۶ /۷۵**	۰/۰۰۰
$\propto_{MARRIED}$	۰/۹۷	۰/۰۴۳	۲۲/۵۸**	۰/۰۰۰
$\propto_{SEX}$	۱/۰۰۵	۰/۰۸۲	۱۲/۸۰**	۰/۰۰۰
$\propto_{LIT}$	۱/۱۱	۰ /۲۲	۵/۰۴**	۰/۰۰۰
نیکوئی برازش		R^2 =۰/۹۶		

** معنی‌دار در سطح ۱ درصد * معنی دار در سطح ۵ درصد

با استفاده از ضرایب برآورد شده در جداول فوق می‌توان خط فقر مطلق را طبق فرمول (۸) محاسبه نمود که در جدول (۴) ارائه‌شده است. در جدول (۵) نیز خط فقر نسبی با توجه به ۶۰٪ میانگین درآمد خانوار محاسبه شده است. از جدول (۴) که خط فقر مطلق خانوارها با ابعاد مختلف در هرسال محاسبه‌شده است لذا می‌توان میزان صرفه‌های ناشی از مقیاس خانوار مخارج خانوار را به دست آورد. ملاحظه می‌شود که در سال ۱۳۹۰ خط فقر مطلق یک خانوار یک‌نفره ۷۹۲۱۵۵/۲۵ریال و خانوار ده نقره ۷۸۲۱۵۵۲/۵ریال است که میزان اختلاف خط فقر یک خانواده یک نقره ضرب‌در ۱۰ و یک خانواده ۱۰ نقره ۱۰۰۴۲ ریال است که این اختلاف دقیقاً مربوط به وجود مصرف مشترک و بُعد خانوار است. در سال ۱۳۹۵ خط فقر مطلق یک خانوار یک‌نفره ۱۲۱۴۶۱۸ریال و خانوار ده نقره ۱۲۶۵۷۰۸۴ریال است که میزان اختلاف خط فقر یک خانواده یک نقره ضرب‌در ۱۰ و یک خانواده ۱۰ نقره ۵۱۰۹۰۴ ریال است که این اختلاف دقیقاً مربوط به وجود مصرف مشترک و بُعد خانوار است.

در حقیقت در نظر گرفتن بعد خانوار و لحاظ کالاهای مصرفی مشترک نشان می‌دهد که خط فقر مطلق برای یک خانواده ۱۰ نقره ده برابر یک خانواده یک نقره نیست و خانواده بزرگ‌تر مخارج خوراکی سرانه کمتری نسبت به یک خانواده کوچک‌تر دارد و صرفه‌جویی درمخارج کالاهای مشترک خانواده رفاه بیشتری ایجاد می‌نماید و افراد خانوار هزینه فرصت کمتری جهت تهیه کالا و خدمات خوراکی و آماده‌سازی آن‌ها برای مصرف دارند.

به‌عنوان‌مثال برخی کالاها در خانواده کالای مشترک محسوب می‌شوند و استفاده یک فرد منجر به کاهش استفاده فرد دیگر نمی‌گردد هم‌چنین قابل استثناء کردن نیز نیست مانند منزل مسکونی، روشنایی، سیستم تهویه، گرمایش، سرمایش، تلویزیون و یا بسیاری از کالاهای بادوام دیگر که این کالاها سهم نسبتاً زیادی در سبد مصرفی خانوار روستایی دارند هم‌چنین هزینه پخت یک وعده غذا برای خانواده ۶ نفری دو برابر هزینه پخت همان وعده غذایی برای یک خانواده سه‌نفره نیست و هزینه سرانه

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1399.9.32.11.6]

برای یک خانواده ۶ نفری به‌مراتب کمتر است. البته این مساله در خصوص خط فقر نسبی مصداق پیدا نمی‌کند و بعد خانوار در مقوله خط فقر نسبی اثر مشترک را نشان نمی‌دهد.

جدول۴. محاسبه خط فقر مطلق روستایی در استان هرمزگان بر اساس بعدخانوارطی دوره ۱۳۹۶-۱۳۹۱

بعد خانوار	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶
۱	۷۹۲۱۵/۲۵	۸۷۷۲۲۹	۹۰۵۷۸۶	۹۶۴۲۰۰	۱۰۲۹۰۳۱	۱۲۱۴۶۱۸
۲	۱۴۸۴۳۱۰/۵	۱۶۵۴۴۵۸	۱۸۱۱۵۷۰	۱۸۲۸۴۰۰	۱۹۵۸۰۶۲/۵	۲۵۳۱۴۱۶
۳	۲۰۳۷۶۴۶	۲۵۳۱۶۸۷	۲۷۱۷۳۵	۲۷۹۲۶۰۰	۳۰۸۷۰۹۳	۳۷۹۷۱۲۵
۴	۳۰۶۶۲۲۲۱	۳۴۰۹۱۹۶	۳۶۲۳۱۴۶	۳۷۵۶۰۵۱	۴۰۱۶۱۲۵	۵۰۶۲۸۳۳
۵	۳۸۳۶۰۷۷/۲۵	۴۲۸۶۱۴۵	۴۵۲۸۹۳	۴۹۲۱۰۰۰	۵۰۴۵۱۵۶/۲	۶۳۲۸۵۴۲
۶	۴۳۴۵۰۸۶/۷۵	۵۱۶۳۳۷۴/۶	۵۴۳۴۷۱۶	۵۶۸۵۲۰۰	۶۰۷۴۱۸۷/۵	۷۵۹۴۲۵۰
۷	۴۴۴۵۰۸۶/۷۵	۶۰۴۰۶۰۳/۷	۶۳۴۰۵۰۲	۶۶۴۹۴۰۰	۷۱۰۳۲۱۸/۷	۸۸۵۹۹۵۹
۸	۶۲۳۷۲۴۰	۶۹۱۷۸۳۲	۷۲۴۶۲۸۸	۷۶۱۳۶۰۰	۸۱۳۲۲۵۰	۱۰۱۲۵۶۶۷
۹	۷۰۲۹۳۹۵	۷۷۹۵۰۶۱	۸۱۵۲۰۷۴	۸۵۷۷۸۰۰	۹۱۶۱۲۸۱/۲	۱۱۳۹۱۳۷۵
۱۰	۷۸۲۱۱۳۲/۵	۸۶۷۲۲۹۰	۹۰۵۷۸۶۰	۹۵۴۲۰۰۰	۹۲۹۰۳۱۲	۱۲۶۵۷۰۸۴

منبع: یافته‌های تحقیق (داده ماهیانه و به ریال است)

جدول۵. محاسبه خط فقر نسبی روستایی در استان هرمزگان بر اساس بعدخانوارطی دوره ۱۳۹۶-۱۳۹۱

بعد خانوار	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶
۱	۸۹۷۰۳۴,۴	۹۷۷۵۲۵,۴	۹۸۶۳۶۱	۱۰۲۷۶۶۸	۱۰۵۴۲۰۹	۱۳۷۸۲۲۰
۲	۱۶۱۱۵۰۲	۱۷۸۲۲۷۷	۱۸۱۵۸۰۹	۲۰۰۰۲۲۳	۱۹۷۷۹۷۹	۲۷۴۳۶۴۸
۳	۲۲۸۶۴۸۳	۲۶۳۳۰۱۸	۲۸۰۸۶۴۳	۲۹۸۴۰۹۴	۳۲۹۵۱۸۱	۴۰۷۷۳۵۱
۴	۳۹۸۰۳۱۹	۴۰۵۱۱۴۲	۴۶۶۶۰۰۴	۵۰۳۹۹۸۶	۶۱۴۱۶۵۲	۷۲۳۳۸۱۶
۵	۴۵۱۵۹۳۰	۶۵۲۳۴۲۷	۶۵۷۹۲۵۸	۶۹۱۸۹۲۵	۷۳۵۰۸۱۴	۸۱۸۵۶۴۶
۶	۵۱۹۲۳۸۹	۶۷۴۲۴۷۳	۷۹۷۴۹۱۵	۷۰۶۹۳۱۴	۸۰۹۵۳۵۱	۸۶۴۴۱۷۰
۷	۶۰۸۷۸۷۶	۷۹۱۰۳۲۵	۸۰۷۰۵۷۲	۸۸۱۶۶۶۷	۸۹۲۸۸۰۶	۹۲۳۸۶۶۵
۸	۶۳۰۹۴۴۹	۸۳۵۰۰۶۱	۹۳۴۷۶۱۹	۹۸۵۴۸۸۴	۱۰۹۷۶۷۸۴	۱۱۹۹۱۶۸۳
۹	۷۳۹۴۷۷۰	۸۵۷۲۰۴۳	۹۴۵۷۱۹۶	۱۰۸۴۷۰۶۲	۱۱۳۶۲۳۹۱	۱۲۹۳۵۴۵۰
۱۰	۸۲۲۳۲۴۵	۹۸۴۷۸۷۸	۱۰۰۲۵۱۳۰	۱۱۹۸۶۷۱۸	۱۳۷۴۴۱۳۱	۱۴۴۱۲۱۴۹

منبع: یافته‌های تحقیق (داده ماهیانه و به ریال است)

۵) نتیجه‌گیری

فقر روستایی پدیده چندبعدی است که با متغیرهای مهمی ازجمله خصوصیات خانوار ارتباط پیچیده دارد. مطالعات متعددی پیرامون فقر روستایی صورت گرفته است. در عموم مطالعات علی رغم تأثیرگذاری ویژگی‌های اقتصادی- اجتماعی و بعد خانوار بر فقر خانوار این ویژگی‌ها در محاسبه خط فقر لحاظ نشده است.

مسئله بعد خانوار و ارتباط آن با خط فقر در مطالعات محققین مورد تأکید بوده است. دیتون و پاکسون(۱۹۹۸) به رابطه منفی بین هزینه خوراکی سرانه و بُعد خانوار دست یافتند. آن‌ها همچنین

[1]Deaton, Angus & Paxson, Christina

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

[DOR: 20.1001.1.23222131.1399.9.32.11.6]

نشان دادند که یک واحد افزایش در لگاریتم بُعد خانوار مخارج خوراکی سرانه خانوار را حدود ۱۱ درصد در آفریقای جنوبی، ۳۷/ ۵ درصد در مناطق شهری تایلند، ۴۸/ ۵ درصد در مناطق روستایی تایلند، ۶۵/ ۵ درصد در پاکستان و سه درصد ایالات‌متحده کاهش داده است.

داویس[۱](۱۹۸۸) تقابل و تعامل اعضای خانوار را در تأمین و تهیه کالاها و خدمات خوراکی مؤثر می‌داند و بیان می‌کند نوع و حتی مقدار (کمیت و کیفیت) مصرف کالاها و خدمات خانواده‌ها با ابعاد متفاوت کاملاً متنوع و متفاوت است. حسن و بابو[۲](۱۹۹۹) در مناطق شهری سودان نشان دادند که با افزایش بُعد خانوار سهم کالاهای اساسی (نان ذرتی) نسبت به خانواده‌های کوچک تر افزایش می‌یابد در مقابل سهم مواد غذایی باارزش غذایی بالا (مواد حیوانی) کاهش می‌یابد.

بنین[۳](۱۹۹۹) بیان می‌کند خانواده بزرگ تر مخارج خوراکی سرانه کمتری نسبت به یک خانواده کوچک‌تر دارد و از صرفه‌جویی در مخارج کالاهای مشترک خانواده رفاه بیشتری کسب می‌نمایند و افراد خانوار هزینه فرصت کمتری در تهیه کالا و خدمات خوراکی و آماده‌سازی آن‌ها برای مصرف دارند.

دکلیچ وپولین[۴](۲۰۰۳) معتقدند که خانواده دونفری به نسبت اعضا نیازمند منابع سرانه بیشتری است تا به رفاه مشابه خانواده ۱۰ نفری برسد. موکرجی وبنسون[۵](۲۰۰۳) برخی خانوارهای مالایی را بر روی فقر و رفاه موردبررسی قراردادند آنان به‌منظور اثر صرفه‌جویی‌های ناشی از بعد خانوار از متغیر مجذور بعد خانوار استفاده نموده و نشان دادند که به موازات افزایش بعد خانوار مخارج به همان نسبت افزایش نمی‌یابد.

نگهداری و همکاران(۱۳۹۳) ویژگی‌های خانوار از قبیل سن، جنسیت، وضعیت شغلی، تحصیلات و بعد خانوار را در مدل‌سازی محاسبه خط فقر موردتوجه قرار داده است و خط فقر روستایی کشور را با توجه به بعد خانوار محاسبه نموده است.

در اکثر مطالعات بعد خانوار به‌صورت سرانه مدنظر قرار گرفته است از آنجا که اگر بعد خانوار به صورت از پیش تعیین‌شده یا صورت سرانه مدنظر باشد به منزله چشم پوشی از اثر مصرف کالاها و خدمات ناشی از صرفه‌های مقیاس در مصرف است لذا هزینه‌های حفظ سطح معینی از رفاه برای خانوار به نسبت یک‌به‌یک با بعد خانوار افزایش نمی‌یابد و موجب ایجاد تورش برآورد خط فقر می‌گردد.

این تحقیق با در نظر گرفتن این مهم پس از استخراج تابع مخارج غیرمستقیم از تابع مطلوبیت استون _گیری، ویژگی‌های خانوار از قبیل سن، جنسیت، وضعیت شغلی و تحصیلات را در تابع مطلوبیت خانوار مدل‌سازی نموده است و خط فقر از دو روش رگرسیون غیرخطی و پانل دومرحله‌ای به ازای بعد خانوار (۱ تا ۱۰ نفر) برای سال های ۱۳۹۱- ۱۳۹۶ برآورد نموده است.

---

[۱] Davis

[۲] Hassan ,Rashid M, & Babu

[۳] Benin

[۴] Declich , Carlo & Polin, Veronica.

[۵] Mukherjee, Sandbenson

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

[DOR: 20.1001.1.23222131.1399.9.32.11.6]

نتایج برآورد نشان داد توجه به ویژگی‌های اقتصادی- اجتماعی خانوارهای روستایی به‌خصوص بعد خانوار الزام اساسی محاسبات مربوط به خط فقر روستایی است و اثر بعد خانوار بر خط فقر به‌صورت از پیش تعیین‌شده و سرانه موجب ایجاد تورش برآورد خط فقر می‌گردد به طوریکه میزان اختلاف خط فقر تک نفره ضرب در ۱۰و یک خانواده ۱۰ نفره با روش محاسبه شده قابل تأمل بوده که این اختلاف مربوط به وجود مصرف مشترک و بُعد خانوار است لذا توصیه می‌شود جهت اثربخش بودن سیاست‌های رفاهی و حمایتی خانوارها توسط برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران ضمن کنترل تورم به مقوله بعد خانوار و خصوصیات آن توجه لازم صورت گیرد. همچنین با توجه به تمایزات مناطق روستایی استان هرمزگان جهت مبارزه با فقر از روش‌های هدف‌گیری جغرافیایی بر اساس ویژگی‌های اقتصادی اجتماعی خانوارهای روستایی استان استفاده شود به همین منظور تهیه نقشه مبارزه با فقر روستایی استان با توجه به معیارهای مطرح شده ضرورتی انکار ناپذیراست.

۶) منابع

- افتخاری، سید فرخ، آیت الله کرمی و مهدی نوری پور، (۱۳۹۱)، **بررسی وضعیت فقر در مناطق روستایی استان کهگیلویه و بویراحمد**. فصلنامه اقتصاد کشاورزی ،سال۶ ، شماره۱، صص ۱۷۹-۲۰۴.
- امیدی سجاد، حامد چهارسوقی امین، (۱۳۹۷)، **نقش کسب وکارهای کوچک خانگی در کاهش فقر خانوارهای روستایی شهرستان مهران**، اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۷، شماره۲۳، صص۱۶۷-۱۸۲.
- امینی، صفیار و سید فخرالدین فخرحسینی، (۱۳۸۷)، **حداقل معیشت در مناطق شهری و روستایی کشورو استان کردستان**. *فصلنامه مدل‌سازی اقتصادی*، ،سال۹، شماره ۶، صص۴۵- ۱۱۵.
- باقری، فریده، نیما دانش پرور و خلیل حیدری، (۱۳۸۸)، **بررسی خط فقر و شاخص‌های فقر در استان هرمزگان**،*پژوهشکده آمار*، مرکزآمار ایران .
- بسحاق، محمدرضا، احمد تقدیسی و مسعود تقوایی، (۱۳۹۴)، **ارائه مدلی برای تبیین فقر در مناطق روستایی (مطالعه موردی: استان چهارمحال و بختیاری)**. *پژوهش و برنامه ریزی روستایی*، سال۴ ، شماره۳، صص ۱۱۵- ۱۲۶.
- پورطاهری، مهدی، حسین طالبی و عبدالرضا رکن الدین افتخاری، (۱۳۹۰)، **تحلیل عوامل اقتصادی و اجتماعی مؤثر بر کاهش فقر روستایی با تأکید بر فقر غذایی: بخش خلجستان استان قم**. *برنامه ریزی و آمایش فضا*، سال ۱۵، شماره۲، صص۶۱- ۸۰.
- پیرایی، خسرو و محمدرضا شهسواری، (۱۳۸۸)، ***بررسی فقردرمناطق شهری و روستایی استان فارس***، *فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی*، سال۹،شماره۳ ، صص۲۳۳- ۲۶۵.
- حسینی ابری، سید حسن، (۱۳۶۹)، **بشاگرد گذری بر جهت محرومیت منطقه**، انتشارات دانشگاه اصفهان.
- خالدی، کوهسار و زورار پرمه، (۱۳۸۴) ، **بررسی وضعیت فقردر مناطق شهری و روستایی ایران (۱۳۷۵-۱۳۸۲)**. *اقتصاد کشاورزی و توسعه*،سال۱۳، شماره۴۹، صص ۵۷-۸۲.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

[DOR: 20.1001.1.23222131.1399.9.32.11.6]

- خداداد کاشی، فرهاد و محمد شهیکی تاش، (۱۳۹۱)، **سنجش شدت فقر خانوارهای روستایی و مقایسه آن با خانوارهای شهری ایران**. *فصلنامه روستا و توسعه*، سال ۱۵، شماره۳، صص۴۱-۵۵.
- خسروی نژاد، علی اکبر، (۱۳۹۱)، **برآورد فقر و شاخص‌های فقردرمناطق شهری و روستایی**. *مدل‌سازی اقتصادی*،سال ۶، شماره۱۸ ، صص۳۹- ۶۰.
- خلج، سکینه و علی یوسفی، (۱۳۹۳) **پهنه بندی توزیع و شدت فقر چندبعدی در مناطق شهری و روستایی ایران**. *فصلنامه ی برنامه ریزی و آمایش فضا*، سال ۱۸ شماره ۴،صص۷۰-۸۳.
- زاهدی مازندرانی، محمد جواد، (۱۳۸۴)، **فقر روستایی، روند و اندازه‌گیری آن در ایران (تبیین روش‌ها و نقد رویکردها)**، *رفاه اجتماعی*، سال۵، شماره۱۷، صص ۲۸۹ -۳۰۲.
- زمان زاده، حمید و اصغر شاهمرادی، (۱۳۹۱)، **برآورد خط فقر در ایران بر اساس بُعد خانوار**. *فصلنامه تحقیقات مدل‌سازی اقتصادی*، سال ۲ شماره ۶ ، صص۱- ۱۸ .
- سعادت، رحمان و مسلم قاسمی، (۱۳۹۲)، **بررسی حداقل معاش مناطق شهری و روستایی کرمانشاه و مقایسه با کشور**. *پژوهش‌های اقتصادی*،سال ۱۲شماره ۲، صص ۱۸۷- ۲۰۶.
- عبداللهی، عبدالله ، محمد ولایی، آرزو انوری، (۱۳۹۳). **ارزیابی اثرات سرمایه اجتماعی در کاهش فقر روستایی - مورد: روستای قپچاق، شهرستان میاندوآب**، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۲ ،شماره(۴)،صص ۱۳۳-۱۵۲.
- عرب مازاریزدی، عباس و سید مرتضی حسینی نژاد، (۱۳۸۳)، **عوامل مؤثر بر فقر خانوارهای شاغل روستایی در ایران**. *جستارهای اقتصادی*، سال ۷ ، شماره۱، صص۶۷-۹۴.
- کریم، محمدالیاس، سمیه، کوچک زاده ، هاجر اثنی عشری و محمدحسین کریم، (۱۳۹۴)، **تأثیر سرکوب مالی بر فقر روستاییان ایران**، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال۴ ،شماره۱۱، صص۷۵-۸۶.
- گروه تحقیقات و حسابهای منطقه ای، (۱۳۹۶) ، **حساب تولید استان هرمزگان در سال ۹۳**، سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان هرمزگان.
- محمدیان، سعید و ابراهیم نگهداری، (۱۳۹۷)، **بررسی شاخصهای فقر در مناطق شهری استان هرمزگان استفاده از سیستم مخارج خطی طی برنامه های چهارم و پنجم توسعه؛ تحلیل داده های پیمایش هزینه-درآمد خانوار**. رفاه اجتماعی. سال ۱۸شماره ۶۸، صص۲۰۱-۲۲۳.
- مرکز آمار ایران، (۱۳۹۶-۱۳۸۰)، داده‌های شاخص قیمت مصرف‌کننده سال‌های ۱۳۹۶-۱۳۸۰. قابل دسترسی در www.amar.org.ir.
- مرکز آمار ایران، (۱۳۹۶-۱۳۸۰)، **مطالعات مربوط به طرح هزینه - درآمد خانوارهای شهری و روستایی**. انتشارات *مرکز آمار ایران*.
- مرکز بررسیهای استراتژیک ریاست جمهوری، (۱۳۹۶)، **مساله شناسی راهبردی در استان هرمزگان** .
- نجفی، بها الدین و آشان شوشتریان، (۱۳۸۶)، **برآورد فقر و تعیین کننده‌های آن در خانوارهای روستایی ایران**. اقتصادکشاورزی و توسعه،سال ۱۵، شماره۵۹ ، صص۱-۲۷.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

[DOR: 20.1001.1.23222131.1399.9.32.11.6]

- نصرآبادی، اسماعیل و علیرضا حمیدیان، (۱۳۸۸)، **بررسی گستره فقر روستایی در سطح استان خراسان رضوی**. اندیشه جغرافیا، سال۳ ، شماره ۵، صص۱۱۸-۱۳۵.
- نگهداری، ابراهیم ، خسرو پیرایی، غلامرضاکشاورز حداد و علی حقیقت، (۱۳۹۳)، **محاسبه خط فقر خانوارهای روستایی ایران بر اساس بعد خانوار(۱۳۹۰-۱۳۸۵)**، روستا و توسعه، سال۱۷،شماره ۴،صص۱۵۵-۱۷۲.
- نگهداری، ابراهیم، خسرو پیرایی، غلامرضا کشاورز حداد و علی حقیقت، (۱۳۹۳)، **برآورد خط فقر مطلق و نسبی بر اساس رویکرد صرفه ناشی از مقیاس با مدل استون _گیری(مطالعه موردی خانوارهای شهری ایران)**، فصلنامه برنامه‌ریزی و بودجه، سال ۱۹، شماره۱، صص۳- ۳۰.
- یوسفی، علی، شکیبا مهدیان و سکینه خلج، (۱۳۹۴)، **شناسایی عوامل تعیین‌کنندۀ فقر چندبعدی در مناطق روستایی ایران**، پژوهشهای روستائی، سال۶، شماره۴، صص ۶۹۹-۷۲۱.
- Asadullah, MN and Chaudhury, N, 2012, **Subjective Well-Being and Relative Poverty in Rural Bangladesh**, Journal of Economic Psychology, VOL. 33, No 5, pp. 940 – 950.
- Bellù, L.G. and Liberati, P, 2005, **Impacts of Policies on Poverty. Absolute Poverty Lines**, VOL. 8, No 12, pp.1-22.
- Davis, P. and Baulch, B, 2011, **Parallel Realities: Exploring Poverty Dynamics Using Mixed Methods in Rural Bangladesh**, The Journal of Development Studies, VOL. 47, No 1, pp. 118 –142.
- Deaton, A. and Paxson, C., 1998, **Economies of Scale, Household Size, and the Demand for Food**, Journal of Political Economy, VOL. 106, No 5, pp. 897– 930.
- Declich, C. and Polin, V., 2003, **Absolute Poverty and the Cost of Living: an Experimental Analysis for Italian Households**, VOL. 33, No 5, pp. 940 – 950.
- Duclos, J.Y. and Araar, A, 2007, **Poverty and Equity: Measurement, Policy and Estimation with DAD**, Springer, Cham.
- Erickson, W. A., VanLooy, S., von Schrader, S., & Bruyère, S. M, 2018, **Disability, Income, and Rural Poverty. In Disability and Vocational Rehabilitation in Rural Settings**, Springer, Cham.
- FAO, 2012, **Enabling the Rural Poor to Overcome Poverty"Annual report**, Rome, Italy.
- Foster, J. E, 1998, **Absolute versus relative poverty**. American Economic Review, VOL. 88, No 2, pp. 335 – 341.
- Hassan, R.M. and Babu,S.C,1991, **Measurement and Determinants of Rural Poverty:Household Consumption Patterns and Food Poverty in Rural Sudan**.Food Policy, VOL. 16, No 5, pp. 451– 460.
- Hayati, D., Karami, E. and Slee, B, 2006, **Combinationquality and Quantitative Methods in the Measurement of Rural Poverty: the Case of Iran**, Social Indicators Research, VOL. 75, No 5, pp. 361-394.
- Herrmann, R., & Grote, U, 2015, **Large-Scale Agro-Industrial Investments and Rural Poverty: Evidence from Sugarcane in Malawi**.Journal of African Economies,VOL. 24, No 5, pp. 645–676.
- Hossain,M, 2009, **Dynamics of Poverty in Rural Bangladesh, An Analysis of Household Level Panel Data**, Paper presented in the Conference on Poverty Reduction in Developing Countries , University of Massachusetts.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1399.9.32.11.6]

- IFAD, 2014, **Global Food Policy Report**, Food Policy, Research Institute,Washington, DC.
- Liang, Y. and Shen, J, 2016, **Subjective Well-Being and its Determinants in Rural China**. China Economic Review, VOL. 20, No 4, pp. 635– 649.
- Madden, D & Patrick , D, 1999, **Relative or Absolute Poverty lines: a New Approach**,Working Paper, University College Dublin, School of Economics.
- Mukherjee,S, 2003, **the Determinants of Poverty in Malawi 1998**,World Development,VOL. 31, No 2, pp. 344–358.
- Nashville, TN. Benin, S, 1999, **Economies Of Scale, Household Size, And The Demand For Food** . Annual Meeting, VOL. 371, No 20, pp. 191– 192.
- Rao, M. P., Kumar, Y. A., Kotaih, C. B., & Naik, J. N, 2017, **Trends in Rural Poverty in India During 1973–74 to 2011–12**, Research Journal of Humanities and Social Sciences, VOL. 8, No 1, pp.1– 12.
- Ravallion, M, 2012, **Poverty Lines Across the World,** Journal of Economic Growth, VOL. 21, No2, pp. 139–164.
- Sy, I, 2013, **The Monetary Poverty in Senegal between 2002-2006:Regional Disparities and Effects of Poverty Decomposition**. Procedia Economics and Finance,VOL. 5, No 5, pp.326–335.
- Wahab, H. A., Bunyau, W., & Rezaul Islam, M, 2018, **Microcredit for Rural Poverty Alleviation and Social Well Being: A Study of Sabah, Malaysia.** Asian Social Work and Policy Review, VOL. 12, No 1, pp. 4–16.
- World Bank Group, 2012, **World Development Indicators 2012**: World Bank Publications.
- Youssef, A. B., Arouri, M. E. H., & Nguyen-Viet, C, 2016, **Does Urbanization Reduce Rural Poverty? Evidence from Vietnam**. Economic Modeling, VOL. 27, No 60, pp. 645–676.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

[DOR: 20.1001.1.23222131.1399.9.32.11.6]